

POŽARI U MASLINICIMA JUŽNE DALMACIJE

FIRES IN THE OLIVE GROVES OF SOUTHERN CROATIA

P. Bakarić

Posljednjih 20 godina pojava požara tijekom ljeta sve je učestalija, ne samo na području južne nego i cijele Dalmacije, te uz obale Sredozemlja, bolje reći gdje prevladavaju zimzelena šumska drvenasta stabla, šuma makija, a posebno borova šuma. Po podacima UN-ECE Timber Committee o šumskim požarima od 1991. do 1997. godine u Europi je 73% požara bilo u Španjolskoj, Francuskoj, Italiji, Grčkoj, Portugalu i Hrvatskoj.

Uzroci nastanka požara su vrlo različiti. Jamačno svi oni potječu od nedostatne ili smanjene ljudske savjesti, opreznosti, odgovornosti, ponekad bolesti (piromanija), osvete, a velikim dijelom zbog prestanka kultiviranja poljoprivrednog i šumskog tla. Svakako da su i klimatske prilike, posebice duga razdoblja bez kiša (suša), vrući dani, udari gromova, pražnjenja električnih vodova, te promjenjivi pravci dnevnih vjetrova, pridonosili lakšoj pojavi i širenju požara.

Na području južne Dalmacije posebno su u razdoblju srpsko-crnogorske agresije od 1991. do 1995. godine nastali veliki požari s teškim i dugotrajnim posljedicama.

U spomenutih dvadeset godina bilježio sam i razmatrao što se događalo s našom najbrojnijom voćkom-maslinom na području južne Dalmacije. Po vlastitoj evidenciji od 1980. do 2001. godine u požarima je na tom području izgorjelo preko 350000 stabala maslina na površini oko 40000 ha ili oko 50% svih stabala. Najviše maslina je stradalo na području današnjih općina: Dubrovnik, Župa Dubrovačka, Dubrovačko primorje, u Blatu i Smokvici na otoku Korčuli i Stonu na poluotoku Pelješcu.

U 2000. godini bilježe se vrlo veliki požari u trajanju od nekoliko dana i tjedana u okolici Dubrovnika i Metkovića koji su većim dijelom prešli iz susjednih šuma Republike Bosne i Hercegovine te Crne Gore. Mnogim

naseljenim mjestima vatra se približavala do samih kuća, a ponegdje ih je i uništila (Majkovi kraj Slanog).

Samo na području Gradske općine Dubrovnik u požaru je stradalo 21012 stabala maslina. U maslinicima nekih sela (Osojnik, Dubravica, Riđica i dr.) nije ostalo ni jedno stablo, a da nije u požaru stradalo. Veliki broj maslinika je po drugi ili treći put plamtio u vatri.

Slika br. 1: Kada izgori hrek i panj stablo, krošnja pada na tlo i gori

Prema procjeni Županijskom povjerenstvu za procjenu šteta od elementarnih nepogoda Županije Dubrovačko-neretvanske u 2000 godini je izgorjelo 16500 ha ukupnih površina šuma i poljoprivrednih kultura. U požaru je izgorjelo 45991 stablo maslina na površini oko 600 ha u vrijednosti preko 27 milijuna kuna.

Uz masline su u požarima stradale i druge vrste voćaka i nasadi vinove loze. Po spomenutoj procjeni u vatri je uništeno 6868 stabala voćaka (bajama, trešanja, šljiva, smokava, bresaka, jabuka i dr.) u vrijednosti od 4800000 kuna. Uz spomenute štete u voćnjacima i maslinicima one su također nastale u vinogradima, povrtnjacima, u stočarstvu (posebno pčelarstvu), stočnoj hrani, šumama i pašnjacima, pa cjelokupna šteta iznosi 46 milijuna kuna.

Posebno treba spomenuti da je u požaru u 2000. godini dobrim dijelom stradao Arboretum Trsteno u kojem su se preko 500 godina marljivo sakupljale i njegovale brojne vrste šumskih, uresnih, egzotičnih i poljoprivrednih biljaka. Nastale štete i posljedice u Arboretumu Trsteno su neprocjenjive s estetskog, kulturnog i nacionalnog gledišta. Uz Arboretum u požaru je stradala Park šuma Osmoliš u Brsečinama. Jednom riječju cijeli zaštićeni krajolik od Brsečina do Orašca, izgubio je u požaru svoja prirodna obilježja. Velika prostranstva, oko Dubrovnika pretvorena su u zgarište i taj se "dragulj prirode" potpuno izmijenio i osiromašio svoj prirodni zeleni pokrov. Tužna je slika tog prostora koji na čovjeka ostavlja osjećaj opustošenosti i izgubljenosti, koji razdire srce i dušu. Ne znaš kada je tužnije prije ili poslije kiše kada ostaci izgorjelih stabala strše kao crne aveti na sivom ispucanom kamenu, kao da je svijet izgubio dušu.

Slika br. 2: Samoobnovljena maslina nakon drugog požara.

Štete i posljedice požara na području južne Dalmacije u 2000. godini su ogromne, dugotrajne i vrlo složene po gospodarstvo, tlo, klimu, te život čovjeka i životinja. Ništa ne može toliko grubo uništiti ljepotu i bogatstvo krajolika kao požar čije su posljedice dugotrajne i koje se ne mogu lako, brzo i potpuno zaliječiti.

Maslinarstvo je pretrpjelo najveće štete i one čine oko 60% svih nastalih šteta u poljoprivredi i šumarstvu. Ne samo što su uništena stabla, nego je i uništen plod kojeg su dostatno obilno ta stabla nosila. Gospodarstva će 4 do 5

godina biti bez maslinova ulja, ishrane i prihoda, te će trebati ulagati i novac u obnovu stabala.

Ovom prilikom dobro je podsjetiti kako stabla u požaru lako stradaju jer su svi njihovi dijelovi protkani uljnim sastojcima koji se lako zapale, brzo gore i dobro prenose vatru. Ponekad se nakon požara vide vrlo čudnovati oblici, ostaci nepotpuno izgorjelih stabala masline, kao posljedica šupljikavosti hreka, panja, debla i grana prvog reda. Ako vatra do hreka-panja dolazi po tlu gorućom travom i korovima, onda najprije izgori hrek. Nakon toga pada cijela krošnja na tlo gdje nastavlja gorjeti. Vatra ponekad zahvaća deblje korijenje koje lagano gori u tlu pa se zato zna po par dana dim pojavljivati iz tla. U takvim slučajevima izgorena stabla (do 5%) više se ne mogu obnavljati. Međutim, kada vatra prije svega prelazi s krošnje na krošnju, onda dio hreka ostaje dijelom neizgorio i sposoban je za obnovu. Svakako da su stari, šuplji, truli dijelovi hreka, debla i grana najlakše zapaljivi i zato takva stabla najteže stradaju. No, mlada stable sa zdravim i čvrstim hrekom manje stradaju i jednostavnije i brže se obnavljaju, zbog toga što krošnje djelomično ili nepotpuno stradaju. Iz toga razloga sorte s mekim drvom (Oblica, Mezanica, Lastovka) koje su podložnije truleži drva, uvijek više stradaju od sorata s tvrdim drvom (Bijelica, Uljarica, Zuzorka). To istodobno potvrđuje kako su stara, šuplja, trula, oštećena debla i hrekovi jedan od značajnijih uzroka stradanja stabala maslina u požaru.

Slika br. 3: Oaza kultiviranog tla maslinika nije požarom stradala.

Slika br. 4: Šuplje, trulo deblo i hrek vatra je oblikovala u kostur

*Različiti su putovi života,
ali zajedničko je u svih,
Usamljen kostur i pepeo siv.*

Vrlo značajna osobina stabla masline je da se nakon požara veoma brzo samoobnavlja. Dostatno je da ostane samo jedan djelić zdravog hreka pa da se poslije izvjesnog vremena na tom mjestu pojave novi izboji. Na obodima izgorenih hrekova ovisno od stupnja oštećenosti, zna se pojaviti i po nekoliko stotina novih izboja. Posebno na hreku ali i ostalim dijelovima drva nalazi se vrlo velik broj pritajenih (uspavanih) pupova koji se u trenutku promjene i jačine kretanja sokova vrlo brzo aktiviraju, što maslinu čini naprosto

neuništivom. Ona se, dakle, samoobnavlja u čemu joj čovjek treba pomoći. Kako starija stabla obično imaju šuplja središta hreka i panja, to se u obnovi novi izboji pojavljuju na njihovom obodu. Zato se nova debla sve više udaljavaju od prvobitnog središta u obliku kruga tzv. "kolača". Po udaljenosti novih debla od prvobitnog središta može se prosuđivati koliko je puta stablo obnovljano i koliko je staro.

Požari na području Dalmacije, posebice otoka, često puta otkrivaju nekadašnje obradive površine, terase i kamene ograde koji su bili prekriveni šumom i borovima, tim najvećim neprijateljima poljoprivrednog tla. Žalosno je da se za sječu borova mora tražiti dozvola šumskih uprava, a da se istodobno bez pitanja i srama mogu posijeci stotine stabala maslina ili dugih voćaka. Bor koji u požaru djeluje kao "kasetna bomba" ostavlja nakon požara isprženo i iscrpljeno tlo, vrlo podložno eroziji. Jedina korist od požara je što uništava bor koji se ne obnavlja, ako ga čovjek ponovno ne sije, sadi i tolerira.

Istina, požari djeluju i na obnovu starih zapuštenih i napuštenih maslinika, koje današnji čovjek ne bi sam obnavljao. Na taj način otkrivaju se stabla maslina koje je šuma prekrila a bor uništavao. Pruža se prilika obnove stabala nakon požara. Ako se ta obnova obavlja stručno može se za 4 do 5 godina dobiti nova, mlada, rodna stabla niske krošnje. Utvrđen je i provjeren vrlo uspješan model obnove maslina nakon požara, kojeg sam opisao i koji je već tiskan u 3 izdanja u preko 10000 primjeraka.

Nakon požara pruža se lijepa prilika da se prenavrtanjem u maslinik unesu nove bolje sorte za ulje, jelo i oplodnju cvijeta. U prazne prostore maslinika mogu se posaditi mlade sadnice i druge sorte, a isto tako se na opožarenim površinama nekadašnjih vinograda mogu podići novi nasadi maslina.

Uz sve spomenute štete, ponegdje požari stvaraju mogućnosti da se podignu suvremeni i rodniji maslinici što je dosadašnja praksa na više mjesta potvrdila.

Požari koji uništavaju prirodni krajolik ipak nešto ublažuju tu nesreću, jer je moguće obnoviti neke drvenaste šumske biljke (skoro sve predstavnike makije) ali i neke poljoprivredne kulture, kao što su maslina, rogač i smokva. Uloga čovjeka je u tome nezamjenjiva i vremenski ograničena.

Dokazano je da se nakon požara klimatski uvjeti mijenjaju, posebno količina kiše, vlaga zraka, i temperatura, snaga vjetra i pravac. Najveće su štete što s golog tla kiša i bujice odnose u more i onako plitki sloj tla. Tako se stvaraju i šire prostranstva golog kamenjara bez znakova života. Obiteljska

gospodarstva ostaju bez prihoda, stoka bez hrane i pića. Nestaju mnoge vrste biljaka i životinja. Najveća nesreća jednog područja je požar. Zbog toga bi trebalo pravodobno poduzeti sve moguće mjere da se spriječi njegova pojava i širenje. Kultivirano poljoprivredno i šumsko tlo najbolje su prepreke za pojavu i širenje požara.

Pod pojmom kultiviranog poljoprivrednog tla podrazumijevamo stanje tla koje je obrađeno, (prekopano, izorano, frezano), na kojem su pokošeni i odvezeni trava i korov (sijeno), na kojem se uzgajaju jednogodišnje ili višegodišnje biljke. To je tlo koje je na određeni način isparcelirano, putevima ispresijecano, koje u svojoj najbližoj okolini nema biljaka, šume koja predstavlja opasnost od vatre. To su također šumska zemljišta ispresijecana širokim protupožarnim prosjekama, putevima, gdje se napasuje stoka, gdje se obavlja prorjeđivanje šumskog sklopa, gdje se iskorištava šumsko drvo, listinac i dr. Dakle, pojam kultiviranog tla je vrlo širok, ali istovjetan s pojmom zaštite od požara.

Dosadašnji požari na području južne Dalmacije upućuju na primjenu većih i boljih mjera protiv pojave i širenja požara u čemu bolje kultiviranje tla maslinika može mnogo pomoći. Tek onda tehnička pomagala, sa zemlje i zraka mogu biti vrlo učinkovita.

Adresa autora - Autor's address:
Mr. Pavle Bakarić
Dubrovnik, Marka Marojice 49

Primljeno: 28. 10. 2001.